

- постійна співпраця з мережею наукових бібліотек із метою ведення обліку статистики поповнення новітніх наукових і методичних матеріалів.

Зважаючи на вищенаведену схематичну проекцію можливих інноваційних тенденцій розвитку педагогіки у напрямку становлення сучасних структурних і методично-технологічних досягнень, варто констатувати, що оптимізація вимагає концептуальної трансформації моделі кафедри у питанні системного вдосконалення конструктивної організації навчального матеріалу фахових дисциплін, а також у контексті інтегрованої взаємодії індивідуальних особливостей кваліфікаційних характеристик спеціалізацій.

Конкретизуючи процеси формування знань, умінь та навичок, особливої уваги потребує питання різноплановості спеціалізацій, адже, починаючи від аналізу жанрових особливостей організації музичного матеріалу і подальшого поетапного використання у навчальному процесі та майбутній професійній діяльності, його можна вважати нормативною індивідуалізацією становлення фахових стандартів.

Висновки. Отже, проаналізувавши визначені аспекти питання перспективної організації діяльності кафедр естрадної музики, можна зробити висновок, що сам принцип оптимізації навчальних структур має позитивну ауру, адже дає поштовх до зростання якості професійної підготовки кадрів мистецького спрямування відповідно до вимог державної програми підготовки фахівців. Крім того, це пов'язано з активізацією та вдосконаленням навчального процесу в контексті кількох спеціалізацій, завдяки чому одночасно охоплюються різноманітні кваліфікаційні та жанрово-стильові напрямки музичного мистецтва, що утворює циклічну структуру, яка практично об'єднує в собі особливості навчально-методичних шкіл, пов'язаних зі специфікою комплексної підготовки виконавців на музичних інструментах, диригентів, вокалістів та фахівців у галузі комп'ютерно-електронної музики, які відповідно до навчальних планів спеціалістів та

магістрів отримують кваліфікацію викладачів і мають можливість готувати професіоналів високого рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Бабанский Ю. Оптимизация учебно-воспитательного процесса : методические основы / Ю. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 387 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2012. – 351 с.
4. Кларин М. Б. Инновации в мировой педагогике / М. Б. Кларин. – Рига : Эксперимент, 1995. – 176 с.
5. Кошманова Т. С. На шляху до новітньої педагогічної освіти (на прикладі Університету штату Мічиган) / Т. С. Кошманова. – Львів : ПНУ, 2000. – 345 с.
6. Левитес Д. Г. Практика обучения: современные образовательные технологии / Д. Г. Левитес. – М. : Институт практической психологии ; Воронеж : МОДЭК, 1998. – 288 с.
7. Маланюк Г. М. Гуманістичні орієнтири української педагогічної доктрини / Г. М. Маланюк. – Тернопіль, 1998. – 224 с.
8. П'ятакова Г. П. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі : навчально-методичний посібник для студентів та магістрантів вищої школи / Г. П. П'ятакова, Н. М. Заячківська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 55 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
10. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 360 с.

Дата надходження до редакції: 20.04.2017 р.

УДК 159.9:37.013:371.14

Тетяна КОВБАСЮК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, психології
та корекційної освіти Рівненського ОІППО

АКМЕОЛОГІЧНІ ІНВАРІАНТИ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті розкрито поняття професіоналізму й акмеологічних інваріант професіоналізму. Здійснено аналіз змісту підсистем професіоналізму педагогічного працівника і зв'язків між ними.

Ключові слова: професіоналізм, акмеологічні інваріанти професіоналізму педагогічного працівника, професіоналізм діяльності, професіоналізм особистості, продуктивна Я-концепція, становлення професіоналізму.

В статье раскрыты понятия профессионализма, акмеологических инвариант профессионализма. Осуществлен анализ содержания подсистем профессионализма педагога и связей между ними.

Ключевые слова: профессионализм, акмеологические инварианты профессионализма педагога, профессионализм деятельности, профессионализм личности, продуктивная Я-концепция, становление профессионализма.

The article deals with the concept of professionalism, acmeological invariant professionalism. Analyzed subsystem content of pedagogical worker professionalism and connections between them.

Key words: *professionalism, acmeological invariants professional, professional activities, professional identity, productive self-concept, professional formation.*

Постановка проблеми. Розвиток професіонала – це результат формування особистості у професійній діяльності, професійних взаємодіях та особистісному просторі, а професіоналізм – поєднання загальної освіти з уміннями і навичками, що здобуваються у ході роботи в конкретній організації, за специфічних умов розподілу та організації праці. Проблеми становлення особистості працівника, формування в нього позитивного ставлення до праці, інтересу до змісту роботи та задоволеності нею є актуальними як у теоретичному, так і практичному розумінні. Професійна діяльність надає більшості людей можливості задовольнити різноманіття своїх потреб, розкрити свої здібності, утвердитися як особистість. У процесі діяльності відбувається формування особистості, складається її індивідуальність, виробляється система відношень до світу, суспільства та до самого себе [7, с. 56].

Акмеологічна орієнтація для сучасного суспільства, в якому домінують настрої апатії, смутку, бездуховності, особливо актуальна. У зв'язку з цим значно зростає соціальна роль системи освіти, її стратегічна функція, перебудова свідомості людини, розкриття механізмів саморозвитку і становлення індивідуальності. Адекватна реакція на непросту соціально-економічну і морально-духовну ситуацію, що склалася сьогодні в Україні, – це становлення професіоналізму педагогічних працівників, професійна діяльність фахівців системи освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми саморозвитку і професійного самовдосконалення є предметом багатьох акмеологічних розвідок (О. Анісімов, А. Бодальов, А. Деркач, Н. Кузьміна, Є. Сайко, В. Марков, Ю. Синягін). У рамках акмеологічного підходу не лише досліджуються особливості професійного становлення й самореалізації, а й розглядаються аспекти професійного розвитку. Специфіка акмеології стосовно наук, які спрямовані на дослідження людини, полягає у вивченні й розробці життєвого та професійного шляху особистості, визначає проблеми вдосконалення й корекції професійного розвитку. При цьому варто зауважити, що професійна діяльність особистості має неабияке значення для її самореалізації, адже вершин професіоналізму й майстерності людина досягає виключно самостійно. Із погляду загальнонаукової методології становлення професіоналізму заслуговують на увагу наукові праці Є. Барбіної, І. Беха, С. Вершловського, І. Зязюна, М. Гуслякова, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна, Є. Павлютенкова та ін.

Однак досі недостатньо розкритим залишається питання акмеологічних інваріантів становлення професіоналізму педагогічних працівників. Виходячи з цього, **метою нашої статті** є спроба розглянути акмеологічні інваріанти становлення професіоналізму педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Однією із проблем особистісно-професійного розвитку є пошук і визначення закономірностей, механізмів, умов і факторів такого розвитку суб'єкта праці до рівня професіонала. Акмеологія має неабиякі можливості для розв'язання цієї наукової проблеми та вирішення актуальних практичних завдань, пов'язаних із нею. До них відносимо:

- акмеологічний аналіз, зокрема визначення акмеологічних умов і факторів, що сприяють прогресивному особистісно-професійному розвитку;
- передбачення можливостей і перспектив такого розвитку до рівня професіоналізму;
- розробка акмеологічних описів на рівні загального й особистого акмеологічного знання та індивідуальних акмеограм;
- розробка програм і планів індивідуального особистісно-професійного розвитку, зокрема й професійної кар'єри;
- вибір акмеологічних методів і технологій з метою забезпечення цього розвитку;
- реалізація означених вище програм і планів із подальшим моніторингом та внесенням коректив.

Зважаючи на вищезначений перелік, акмеологічні завдання згруповані таким чином, що спільно являють собою центральний алгоритм особистісно-професійного розвитку. Його поступова реалізація створить необхідний фундамент професіоналізму [2].

Професіоналізм характеризується такими показниками: висока стабільна продуктивність та ефективність діяльності; високий рівень кваліфікації та професійної компетентності; оптимальна інтенсивність та напруженість праці; точність та надійність діяльності; висока організованість; креативність; високий рівень концентрації знань у ході діяльності; можливість розвитку суб'єкта праці як особистості; спрямованість на досягнення позитивних соціально-значущих цілей.

Професіоналізм діяльності – це якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає його високу професійну кваліфікацію та компетентність, різноманітність ефективних професійних навичок і умінь, зокрема й творчих; володіння сучасними алгоритмами і способами вирішення професійних завдань, що сприяє високій і стабільній продуктивній діяльності [6].

Акмеологічні інваріанти професіоналізму – це основні властивості, якості та вміння професіонала, а в окремих випадках – ще й необхідні умови, які забезпечують високу ефективність і стабільність діяльності незалежно від її змісту і специфіки. Вони проявляються у внутрішніх спонукальних причинах, що забезпечують активний і цілеспрямований саморозвиток, реалізацію творчого потенціалу фахівця та рухають людину до професіоналізму.

Акмеологічні інваріанти професіоналізму поділяються на: а) *загальні*, тобто повністю незалежні від специфіки діяльності та властиві всім професіоналам, що характеризуються розвиненою антиципацією, зокрема вмінням теоретично передбачати явища або дії на основі набутого досвіду, випередженням, умінням приймати ефективні рішення, високим рівнем саморегуляції, креативністю, значною адекватною мотивацією досягнень; б) *специфічні, або особливі*, що відображають зміст і вимоги професійної діяльності (наприклад, для професій типу «людина-людина» такими є психологічна компетентність, комунікативність і комунікативні навички, проникливість, стресостійкість тощо); виявлення специфічних

акмеологічних інваріантів професіоналізму є одним із завдань акмеологічного аналізу, а їх визначення – основою розвитку професіоналізму в конкретній діяльності [4].

Відомо, що людина як особистість або суб'єкт не може існувати поза цілеспрямованою діяльністю, так само, як немає діяльності як такої, її завжди хтось здійснює. Подібний погляд на проблему професіоналізму дозволив розглядати його як систему.

Таким чином, професіоналізм в акмеологічному розумінні (Є. Барбіна, І. Багаєва, А. Деркач, Н. Кузьміна, В. Зазикін, О. Селезньова та ін.) – це система, що складається із чотирьох взаємопов'язаних підсистем: професіоналізму особистості, професіоналізму діяльності, нормативності діяльності та поведінки, продуктивної Я-концепції [1, с. 136].

Розглянемо визначені системні уявлення на основі опису психолого-акмеологічного змісту підсистем і зв'язків між ними.

Підсистема *професіоналізму особистості* містить вимоги до рівня розвитку різних характеристик і властивостей суб'єкта педагогічної праці, які багато в чому визначають високу ефективність професійної діяльності. Професіоналізм особистості досягається в процесі та в результаті розвитку здібностей і їх збагачення, що є важливими характеристиками поновлюваного потенціалу суб'єкта праці. Зокрема, йдеться про так звані складні та спеціальні здібності як особистості, що визначають успішність оволодіння певною діяльністю і вдосконалення в ній. Акмеологічні дослідження, проведені в цьому напрямі, свідчать, що для педагогічного працівника такими здібностями є: інтелектуальні (зазвичай аналітичні), загальні здібності до педагогічної діяльності, психологічні та комунікативні. Науковці підкреслюють, що розвиток професіоналізму особистості пов'язаний із інтенсивним розвитком складних спеціальних здібностей до рівня обдарованості. Серед них особлива роль відведена інтелектуальним, які являють собою системну властивість, оскільки основою будь-якого розвитку є насамперед розвиток інтелектуальних здібностей.

Особливістю пізнавальної сфери професіонала є активне відображення педагогічної дійсності та здатність добре орієнтуватися в навчально-виховному середовищі. Завдяки продуктивному працюючому інтелекту вчителі-професіонали спроможні об'єктивно аналізувати основні зв'язки педагогічної реальності, ієрархічно їх вибудовуючи. Професіоналізм особистості педагога зумовлений рівнем розвитку професійно важливих якостей суб'єкта педагогічної праці, тобто таких якостей особистості, що впливають на результативність діяльності [3].

Важливо виявити й умови розвитку професіоналізму. Такими умовами виступають як інтегральні психічні властивості особистості – увага, пам'ять, уява, так і психологічні характеристики – емоційна теплота, привабливість, усталеність, толерантність та ін.

Підсистема професіоналізму діяльності педагога характеризується гармонійним поєднанням високої професійної компетентності та професійних умінь і навичок на рівні професійної педагогічної майстерності, а також акмеологічних інваріантів професіоналізму, що розглядаються як спеціальні

базисні вміння. Головним когнітивним компонентом підсистеми професіоналізму діяльності вчителя є професійна компетентність. Вона визначається як сфера професійного ведення, система знань, що постійно розширюється та сприяє виконанню професійної діяльності, коло проблем, що вирішуються із високою продуктивністю. Професійна компетентність пов'язана із професіоналізмом особистості – сферою ведення, колом знань, що мають безпосереднє відношення до неї.

Структура і зміст професійної компетентності вчителя визначається насамперед специфікою педагогічної діяльності, яка ним виконується. У структурі професійної компетентності враховується те, що педагогічну діяльність відносять до класів «людина – людина», «людина – група/колектив».

Загальні акмеологічні інваріанти професіоналізму в даній підструктурі виступають як ефективні спеціальні вміння здійснювати надійні й точні прогнози, що є основою планування й реалізації будь-якої діяльності, умінням приймати відповідальні й ефективні рішення, зокрема в екстремальних та нестандартних ситуаціях, здатністю на високому рівні здійснювати самоконтроль і саморегуляцію.

Особливі акмеологічні інваріанти професіоналізму можна представити у вигляді вмінь, що відображають специфіку професійної педагогічної діяльності. Так, педагоги-професіонали повинні на високому рівні володіти розвиненими комунікативними вміннями, впливати, переконувати, навіювати, полемізувати, вислуховувати тощо. Важливо відзначити, що зміст підсистеми професіоналізму діяльності педагога не є якимось «застиглим» утворенням. Він передбачає постійне збагачення, розширення діапазону, вдосконалення системи знань, умінь і навичок, професійно орієнтованих педагогічних завдань, що вирішуються, а як наслідок – зростає ефективність діяльності, а сама вона набуває більш творчого характеру.

Розвиток підсистеми професіоналізму діяльності може здійснюватися різними шляхами – у ході самостійної роботи, професійного самовдосконалення, підвищення кваліфікації, освоєння суміжних професій, стажування тощо. Підсистеми професіоналізму особистості та діяльності діалектично поєднані, між ними наявні тісні функціональні зв'язки [3].

Підсистема нормативності діяльності та поведінки – важлива складова професіоналізму особистості й становлення педагога-професіонала. Справжній професіонал, якому притаманні високі критерії якості професійної діяльності та відносин, повинен мати жорстку систему нормативної регуляції, що спонукає його до постійного дотримання означених критеріїв і стандартів, а етичні чи моральні норми при цьому виступають етичним регулятором поведінки та відносин, є своєрідною особистісною проекцією професійно-групових та соціальних норм.

Професійно-групові норми професіоналів – це сукупність правил і вимог, що виробляються професійною спільнотою, яка реально функціонує, нормативно не заданих, але таких, що відіграють роль найважливішого засобу регуляції поведінки членів цієї професійної групи, характеру їх взаємовідносин, взаємодії та спілкування. Професійно-групові норми

набувають якості етичних у тому випадку, якщо мають позитивну спрямованість, стимулюють розвиток та забезпечують нормативність мотивів.

Послідовне формування нормативної системи регуляції діяльності, поведінки і відносин є основою професійно-моральної культури, ознакою справжнього професіонала [3].

Педагог, сприймаючи, розуміючи і приймаючи вимоги та норми суспільства, відчуває потребу у власному розвитку, що й стає мотивом його постійної праці над собою. Мотивація професійного самовдосконалення сприяє психічному регулюванню діяльності особистості щодо реалізації мотивів самовдосконалення.

Процес професійного самовдосконалення розпочинається з порівняння «Я-професійно реального» з «Я-професійно ідеальним». Завдяки розвитку цих внутрішніх характеристик під впливом зовнішніх факторів у процесі професійної діяльності професіонал піднімається щаблями свого фахового розвитку, сягаючи рівня професіонала-майстра. Для досягнення цього рівня важливий розвиток *підсистеми формування продуктивної Я-концепції*, яка є сталою, усвідомленою, неповторною системою уявлень суб'єкта про самого себе, свої можливості та перспективи, на основі яких він вибудовує свої відносини і взаємодії. Адекватні уявлення дозволяють сформулювати реалістичні особистісно-професійні стандарти, програми розвитку і саморозвитку, вибудувати гармонійну й продуктивну систему професійних взаємодій і відносин. Я-концепція – це цілісний образ власного «Я», під яким розуміємо установку стосовно самого себе. Цей образ включає такі компоненти: когнітивний (образ власних якостей, здібностей, соціальної значущості тощо); емоційний (самоповага, себелюбство та ін.); оцінково-вольовий (прагнення завоювати повагу).

Акмеологічними інваріантами професіоналізму з розвитку продуктивної Я-концепції є такі вміння: гностичні (аналізувати педагогічну ситуацію); проєктувальні (адекватно сприймати наявні причинно-наслідкові та функціональні зв'язки в педагогічній реальності); конструктивні (вибудовувати і коректувати систему поведінкових і діяльнісних стратегій відносин в учнівському середовищі); комунікативні (встановлювати, реалізовувати та коригувати взаємини в системах «учень-учень», «учень-педагог», регулювати міжособистісні відносини, налагоджувати емоційно-позитивні контакти, впливати на поведінку і відносини в учнівському колективі); рефлексивні (адекватно реагувати на ситуацію та суб'єктів взаємодії) тощо.

Я-концепція особистості надзвичайно динамічна, а інколи – й суперечлива, однак із розвитком професіоналізму особистості педагога її компоненти гармонізуються, набувають прогресивного, стимулюючого характеру.

Таким чином, становлення професіоналізму, виходячи з акмеологічних позицій, – це цілеспрямований процес реалізації особистісно-професійного потенціалу та досягнень особистої зрілості й професійної компетентності суб'єкта професійної діяльності, зумовлений соціальною ситуацією та творчими можливостями індивіда [5]. При цьому становлення професіоналізму передбачає не лише потребу

індивіда у професійній діяльності, а й ціннісні орієнтації особистості на професійне вдосконалення.

Висновки. Отже, професіоналізм – найвищий рівень педагогічної компетентності, оволодіння смислами професії, професійними позиціями, її гуманістичною спрямованістю, а також високими зразками праці (майстерність), пошук нового (новаторство).

Справжнім професіоналом стає лише той, у кого розвинені практично всі загальні та спеціальні акмеологічні інваріанти. Розвиток лише одного-двох із них не сприятиме досягненню бажаних результатів. Особистісно-професійний розвиток до рівня професіоналізму має здійснюватися комплексно і багатаспектно. Разом із тим, найважливішим акмеологічним інваріантом професіоналізму є сила особистості, адже всі досягнення, в акмеологічному розумінні, здійснюються сильними особистостями. Визначення особливих (спеціальних) акмеологічних інваріантів є основою розвитку професіоналізму в певних видах професійної діяльності.

Обґрунтування категорії акмеологічних інваріантів професіоналізму педагогічного працівника дозволило по-новому подивитися на шляхи і методи його розвитку. Розвиток професіоналізму, таким чином, має здійснюватися насамперед за рахунок формування і розвитку означених нами базисних властивостей особистості. Акмеологічні інваріанти професіоналізму в подальшому дозволять набагато швидше сформувати систему спеціальних гнучких навичок і вмінь, а також особливих професійно важливих якостей, що роблять професійну діяльність педагога високоефективною та стабільною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акмеологія – наука XXI століття : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2005. – 412 с.
2. Архипова С. П. Основи акмеології : навчальний посібник / С. П. Архипова. – Черкаси : ЧНУ, 2004. – С. 106–107.
3. Вступ. Акмеологічна концепція професійного розвитку педагога [Електронний ресурс] // Професійна педагогічна освіта: акмесинергетичний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 5–10 ; 11–57. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua>.
4. Зазикін В. Г. Короткий акмеологічний словник [Електронний ресурс] / В. Г. Зазикін. – Режим доступу : <http://medbib.in.ua/kratkiy-akmeologicheskij-slovar32400.html>.
5. Подоляк Л. Г. Короткий термінологічний словник [Електронний ресурс] / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – Режим доступу : <http://www.psych.kiev.ua>.
6. Розвиток професіоналізму соціально-педагогічних працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=19042&chapter=1>.
7. Хоржевська І. М. Професіоналізм та професійний розвиток особистості / І. М. Хоржевська // Наука і освіта. – 2016. – № 11. – С. 55–60.

Дата надходження до редакції: 26.04.2017 р.